

A bíróságok működéséről szóló jogtudományi irodalom kritikája

Ázsia és Latin-Amerika

Szöllősi-Baráth Szabolcs

kutató munkatárs – Deák Ferenc Műhely

A jelen tanulmány az „Új könyvek az ázsiai országok bíróságainak működéséről és joghatóságáról (ChatGPT tudásbányászat) - szerző: Pokol Béla, valamint az „Új könyvek a latin-amerikai országok bíróságainak működéséről és joghatóságáról (ChatGPT tudásbányászat) - szerző: Pokol Béla” című kötethez egyfajta externális előszó vagy kiegészítés.

1. Bevezetés

Jelen tanulmány folytatja a téma kritikai megközelítését a bíróságok működéséről és joghatóságáról szóló, a világ legnagyobb könyvtáraiban található, 2020 és 2025 között megjelent legújabb művek tekintetében a dél-amerikai és ázsiai régiót tekintve. Az összegyűjtött művek alapján hasonló mintázat figyelhető meg, és ismétlődések azonosíthatók.

Hiperlegalizmus, bírói hálózatok és a jog a konkretizáló rétege elsődlegességének hangsúlyozása visszaköszönnek az európai témát feldolgozó irodalomból. A társadalomtudományokban tapasztalható, ilyen mértékben azonosítható globalista vezérfonal igényli a tudományos ellenpontok hangsúlyozását, kiemelve annak veszélyét, hogy az átfogó politikai kérdések megoldása jogi eszközökkel a demokratikus folyamatok kiüresedését és népszuverenitás erodálását (megszüntetését) jelenti.

A jelen dolgozat nem ismétli meg a referenciatanulmány bevezetőjében és a problémafelvetésében foglaltakat. Elegendő annyit kiemelni, hogy a globális szellemi műhelyek által fenntartott hálózatok működése nem tér el az európai viselkedéstől. A konkretizáló jogréteg elsődlegességének kiemelése, a nemzetközi hálózatok, bírói forradalom hangsúlyozása, illetve a transznacionális szervezetek alkotmányos akaratképzőként való tételezése azok a fő vonalak, amelyek mindkét térségben változatlanul kimutathatók.

2. Konkretizáló jogréteg elsődlegessége – aktivizmus

Yvonne Tew "Constitutional Statecraft in Asian Courts" a délkelet-ázsiai ún. törékeny demokráciákat vizsgálja. Két külön érdekessége a kötetnek, hogy egyrészt a bíróságokra, mint államépítőkre(!) tekint másrészt kimondottan a bírói kazuisztikát tolja előtérbe, egyfajta fokozatos stratégiával. A folyamatok önmagukban szükségszerűek, mivel minél inkább dogmatikailag rendszerezettebb és absztrahált kódexjog jön létre az élet nagy területeinek szabályozásainál, ez annál inkább csak a konkretizáló bírói jogréteggel együtt tud kiszámítható jogszolgáltatást biztosítani (Pokol 2007.) Az elképzelés ugyanakkor a kötet szerint az, hogy a bíróság maga határozná meg a doktrinális alapokat, fokozatosan átalakítva a dogmatikát, kihagyva a jogtudományi fejlesztést. Az ilyen féloldalas fejlődés, pontosabban fejlesztés itt ismét a bíróság saját preferenciái szerint történik, abból szükségszerűen ki nem iktatható módon a politikai preferenciákat. E körben szintén csak a bírák önmérsékletét és demokratikus elköteleződését állítja ellenpontban a szerző, amely tudományos értelemben nem

megfogható és egyebekben senki által nem ellenőrizhető. Ugyanakkor az így képzett jogréteg, később az ugyanitt tárgyalt alkotmánymódosítás felülvizsgálatának lehetőségével megteremti a teljes jogi kontrollt a törvényhozás politikai elképzelései fölött.

A Rehan Abeyratne és Ngoc Son Bui által szerkesztett *The Law and Politics of Unconstitutional Constitutional Amendments in Asia* (Az alkotmányellenes alkotmánymódosítások jogi és politikai következményei Ázsiában -2021.) azzal az alapvető problémával/feszültséggel foglalkozik, hogy a meg nem választott bírácoknak van-e joguk felülbírálni a választott képviselők által elfogadott alkotmánymódosítást? A probléma természetesen nem ismeretlen, erre utal maga a kötet is. Ugyanakkor az UCA (Unconstitutional Constitutional Amendments) tekintetében rögzíti, hogy annak elméleti igazolása az Indiából származó doktrína, amely szerint az alkotmánynak vannak olyan alapelvei (alapvető jellemzői), amelyek sérthetetlenek, és amelyek felett a bíróság hivatott őrködni. E körben a "visszaélésszerű alkotmányosság" gondolata rejtőzik a háttérben: a bíróságok beavatkoznak-e, hogy megakadályozzák a demokráciát aláásó vagy a tekintélyelvű hatalmat megszilárdító módosításokat. Itt a kötet kitér a „konstitutív” és „konstituált” hatalmak dualizmusának teóriájára is (Szente 2014.)

A végkövetkeztetés ugyanakkor abban áll, hogy az alkotmányokat pusztán jogi dokumentumoknak tekintik, amelyek felett a bíróságok diszponálnak. Ennek oka – a kötet szerint – az, hogy bíróságok olyan politikai környezetben működnek, amely alakítja mind a hajlandóságukat, mind a képességüket arra, hogy alkotmányellenesnek nyilvánítsák a módosításokat. E tekintetben egyértelmű, hogy a politikai és jogi alrendszer olyan szintű közelítése történik meg, amelyben az utóbbi túlsúlya érvényesül. Akár konkretizáltan alapjogokra, akár nemzetközi normákra hivatkozással történik ez a megsemmisítés, az nem más, mint a monopolizált hozzáférés az alkotmányhoz, amelynek során majd a többségét alkotó bírák politikai értékei diktálnak, intézményesítve a jurisztokráciát (Pokol 2016.9).

Hasonló a megközelítés Md. Awal Hossain Mollah „Poder judicial, derechos humanos y gobernanza en el sur de Asia: Bangladesh, India y Pakistán” című monográfiájában, amely a dél-ázsiai igazságszolgáltatást vizsgálja.

Mollah elfogadja a bírói aktivizmus értékét (amint azt az elszámoltathatóság pozitív keretezése is mutatja), ugyanakkor az aktivizmus kritikáját mellőzi. Összehasonlító megállapításaiban (pl. India bíróságainak erőteljesebb hozzáállása) implicit módon kritizálja a kevésbé aktív rendszereket, mint Banglades vagy Pakisztán.

3. Globális hálózatok – alkotmányos konvergencia – innovatív jogorvoslatok

Po Jen Yap és Chien-Chih Lin az „Alkotmányos konvergencia Kelet-Ázsiában” összehasonlító tanulmányában azt vizsgálja, hogy Tajvan, Dél-Korea és Hongkong, hogyan alakított ki feltűnően hasonló alkotmányos joggyakorlatot eltérő kontextusuk ellenére. A közös pontot az aktivista hozzáállásban jelöli meg, valamint az egyformán, mindegyik főbíróság által alkalmazott szükségesség-arányosság teszt alkalmazásában.

Ezeket túl az ún. innovatív jogorvoslatokról szól a tanulmány, amelyek az alkotmányosság importján(!) keresztül kerülnek az egyes jogrendszerekbe. Ezek a

felfüggesztési végzések és értelmező jogorvoslatok, amelyek nehezen helyezhetők el az európai kontinentális jogi gondolkodásban. A szerzők a transznemű házasság ügyében hozott felfüggesztő végzést említik, amelyben megfelelő időt engedett a hongkongi bíróság a jogalkotónak a helyzet rendezésére. Nincs részletezve a tételes jogi alapja a fenti innovatív jogorvoslatoknak, de kétség kívül látható az elszakadás az eredeti kelsen-i alapoktól, és a negative Gesetzgeber helyett – utasításai alapján – az aktív bíróság maga mögé utasítja a jogalkotót (Kelsen 1928).

A kötetben külön érdekes, hogy Japán alkotmányos gyakorlatát ellenpontként említi, amely „híressé vált szélsőséges bírói visszafogottságáról”. A negatív konnotációt nem nehéz felismerni, amikor Japánt a nem konvergencia esetek között említi. Az így tételezett konvergencia szükségszerűen tolja a globalizmus irányába az érintett rendszereket, ismét csak az absztrakt és a tételes jog által nehezen konkretizálható jogelveknek alkalmazása által. A konvergencia ebben a tekintetben a jurisztokrácia importját is jelenti, ismét csak feloldva azokat a kulturális és hagyományokban gyökerező alapokat, amely messze túlmutat az alkotmánybírói működés eredeti eszméjén.

A transzformatív alkotmányossággal és a hálózatos működéssel foglalkozik az Oxford Handbook of Constitutional Law in Latin America (szerk. Conrado Hübner Mendes, Roberto Gargarella, Sebastián Guidi) kötet is. Hasonlóan a korábbiakban említettekhez, az abortuszhoz való jog, vagy az LMBTQ jogok hatékony érvényesítése érdekében a globális eszmecserét látja célravezetőnek, amely alapján számos latin-amerikai ország alkotmányos szint feletti rangot tulajdonít az emberi jogi szerződéseknél, ami dinamikus igazságügyi párbeszédhez vezet San José (az IACHR székhelye) és a nemzeti legfelsőbb bíróságok között.

Nem nehéz nem felfedezni a párhuzamot a Grimm által elnevezett „Über-Konstitutionalisierung” jelenség és a transzformatív alkotmányosság eszméje között (Grimm 2016). Ahogy az Unió kvázi alkotmányát kizárólagos monopóliummal értelmező EUB a szerződés-értelmezésre vonatkozó kizárólagos esetjogával a teljes uniós politikát mint alkotmánykonkretizálást alkotja meg, így a nemzetek fölött átívelő globális bírósági hálózatok hasonló eredményeket érhetnek el a latin-amerikai régióban.

Ebben a vonatkozásban Sandra Botero, Daniel M. Brinks és Ezequiel A. González-Ocantos (szerk.): A bírói eljárás határai: A haladástól a visszahatásig Latin-Amerikában című kötete érdekes körülményre igyekszik rávilágítani. A globális érdekek érvényesítését a liberális kisebbséggel szemben a transznacionális konzervatív szervezeteknek tulajdonítja. E példák között említi, hogy a társadalmilag konzervatív szektorok (gyakran a vallási intézményekhez vagy a hagyományos értékekhez igazodva) mozgósítottak a progresszív bírósági döntések ellen olyan kérdésekben, mint a reprodukció jogok vagy az LMBTQ jogok. Feltehetően nem bántatlan áthallás ez a szocialista ideológiában használt reakciós kifejezéstől. A szerzők e körben nem tárgyalják, hogy a konzervatív társadalmi rétegeknek szintén joga a vélemény szabad kinyilvánítása, akár olyan áron is, hogy azt a kormányzó többség politikai felelősségre vonásával teszik meg, amely a demokrácia lényege. Más kérdés, hogy amennyiben a végső akaratképzés nem a politikai, hanem a jogi alrendszerben történik, ott a választótöbbség tehetetlen marad.

4. A változás ügynökei

Amerikai Igazságügyi Tanulmányok Központja (JSCA): „Az igazságügyi szereplők függetlensége Amerikában” című jelentése konkretizálja a deep state működési mechanizmusát, ami a bírák érzékenyítését jelenti. Amint az a jelentésben áll a formális szabályok mellett is az egyes bírák, ügyészek és jogvédők hozzáállása és etikai szilárdsága határozza meg, hogy a függetlenséget a gyakorlatban fenntartják-e. Ez magában foglalhatja az igazságszolgáltatás függetlenségének és az emberi jogok témáinak erőteljesebb beépítését a jogi egyetemek tantervébe és a folyamatos szakmai fejlődésbe is, amely által az igazságügyi szereplők a változás ügynökeivé válnak. Érdekes összevetni ezt azzal, hogy „a fogalmak, érvelési minták és a jog belső hierarchiájának tendenciózus súlykolása a joghahallgatókba, majd ezekre érzékenyítve a bírákat a bírói akadémiákon és ügyvédek, ugyanígy a jogtudományi közlönyökben és monográfiákban terjesztve ezeket biztosíthatja csak azt, hogy a bírák és az ügyvédek, illetve a jogkereső közönség is a jurisztokrácia hangsúlyai szerint fogják fel, és működtessék a jogot (Pokol 2020). Az akadémiai hálózatok tekintetében érdemes röviden kitérni arra, hogy a hálózat a globális episztemikus (tudásalapú) közösségeket egy meghatározott politika felé tolta el (lásd az internetes hivatkozások között).

Hasonló kontextusban jelenik meg, az alkotmánybíráóság a Diálogos entre Jueces y Juezas Constitucionales de América Latina kötetben, ahol a "cambio social profundo" (mélyreható társadalmi változás) elérésének eszközeként képzelel el, hogy a társadalmi-gazdasági jogok, a demokrácia, a békés együttélés és az esélyegyenlőség teljes védelme révén megszüntesse az egyenlőtlenség történelmi szakadékait.

A szerzők kifejezetten a transzformatív alkotmányosságra helyezik a hangsúlyt, amelynek keretében az alkotmánybíráóságoknak szükségszerűen kiterjesztő módon kell értelmezniük a tételes jogot annak érdekében, hogy katalizálják a társadalmi változásokat. Mindez – a kötet szerint – nem túlterjeszkedés, hanem az „un valioso proceso de deliberación interinstitucional” (az intézményközi tanácskozás értékes folyamata).

5. Összefoglalás

A térségekről szóló tudományos művek feldolgozása – sajnálatosan – hasonló eredményeket hozott, mint ami az európai tudományos irodalom vizsgálata alapján volt tapasztalható.

Az eltérés annyiban mutatható ki, hogy a globalista hatások még markánsabban vannak jelen, és egyúttal innovatívabb módon fejeződnek ki. Akár a transzformatív alkotmányosság, akár az alkotmányos konvergencia olyan doktrínák, amelyek kimutathatók az európai közegben is (ha nem is ennyire robosztus módon) azzal, hogy a témák ilyen nyílt tárgyalásáig egyelőre nem jutott el a tudományos közösség.

Hozzá kell tenni, hogy sok esetben fejlődő demokráciák jogrendszere volt a vizsgálat tárgya, ugyanakkor az elv változatlan. Az egyenlő szavazat alapján történő, demokratikus és többségi választás alapján felhatalmazott kormányzattal szemben a senki által nem választott testületbe helyezni a végső és meg nem változtatható döntést (Bellamy 2002).

Az így a jogi alkotmányosság felé kialakított tudományos túlsúly szükségszerűen elszakad a közegtől, a művekben leírt tézisek később alapvetésként élnek önálló életet, lesznek hivatkozási alapok. Ennél hangsúlyosabb a latin-amerikai közegben, hogy az ilyen tudományos

érzékenyítés mellett megjelenik a nyílt felhívás a JSCA által, hogy minél szélesebb körben legyen gyakorlat az ilyenfajta „jurisztokrácia-import”.

Tudományos tanulságként mindenképp ki kell emelni, hogy a témában széles és nyilvános kutatással elérhető jog- és politikatudományi művek szinte valamennyien nélkülözik az immanens kritikát. Kiemelik, hogy vannak kockázatok ugyan a bírói túlhatalom felmerülésében, ugyanakkor azt szinte csak a társadalmi elfogadás szemszögéből említik és a tágabb kontextust mellőzik. Nem jelenik meg a legtöbb műben a demokrácia deficit, és a demokratikus folyamatok torzulása, a politikai akarat feloldódása a jogi döntésekben. Alapvetésként kezelik, hogy a demokrácia és a jogállam egyedül jogi eszközökkel megvalósítható és tartható fenn olyanok által, akik bölcs önmérséklete biztosítja majd a szabadság és egyenlőség fennmaradását.

Ezért kell a jelen kritikában is aláhúzni, hogy a demokratikus folyamatok – ameddig egy társadalom a népszuverenitásra alapoz – nem helyettesíthetők jogi döntésekkel, és a vita, a társadalmi disszenzus megoldása nem tárgyalótermekben történik, nemzetek feletti szervezetek által, egymástól kölcsönzött, transzformált jogelvekből kiolvasztott új jogok mentén.

Irodalomjegyzék

- Abeyratne Rehan, Bui Ngoc Son (szerk) The Law and Politics of Unconstitutional Constitutional Amendments in Asia 2021. ISBN. 9780367562595
- Hossain Mollah Awal „Poder judicial, derechos humanos y gobernanza en el sur de Asia: Bangladesh, India y Pakistán 2022. ISBN Ediciones Nuestro Conocimiento
- Bellamy, Richard: Politikai alkotmányosság, MCC Press Budapest, 2022.
- Dieter Grimm: Europa ja – aber welches? Zur Verfassung der europäischen Demokratie. C. H. Beck Verlag. 2016
- Kelsen, Hans 1928. Die philosophischen Grundlage der Naturrechtslehre und des Rechtspositivismus. Kant Gesellschaft, 31. Charlottenburg: Pan-Verlag Rolf Heis
- Pokol Béla A jurisztokratikus kormányforma és szerkezeti kérdései Pázmány Law Working Papers 2016/8
- Pokol Béla Középkori és újkori jogtudomány 2008. Dialóg-Campus kiadó Pécs
- Pokol, Béla Kettős állam és jogduplázódás, Alapjogokért Központ Budapest 2020
- Po Jen Yap és Chien-Chih Lin Constitutional Convergence in East Asia 2021. Cambridge University Press
- Szente Zoltán: Az "alkotmányellenes alkotmánymódosítás" és az alkotmánymódosítások bírósági felülvizsgálatának dogmatikai problémái a magyar alkotmányjogban (KJSZ 2014/3., 1-19. o.)
- Tew, Yvonne Constitutional Statecraft in Asian Courts 2020 ISBN: 9780198716839

Internetes hivatkozások

<https://www.scjn.gob.mx/relaciones-institucionales/dialogos-entre-jueces>

<https://magyarnemzet.hu/velemeney/2025/05/jurisztokracia-ngo-demokracia-soros-gyorgy-birosag-elnyomas>